

Tomislav Popić. *Krojenje pravde. Zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358.-1458.).*

Zagreb: Plejada, 2014. 253 str. ISBN 978-953-7782-31-3.

Godine 1393., sedam godina nakon što je suknaru Šimunu pozajmio značajnu svotu od 1000 dukata, zadarski nadbiskup Petar de Matafaris odlučio je pokrenuti sudski postupak kako bi se dokopao pozajmljenog iznosa i još četvrtine povrh toga u ime ugovorne kazne. Od toga časa počinju pred sud pljuštati pravni instrumenti kojima stranke nastoje pospješiti ostvarenje svojih prava: predočuju se punomoći odvjetnicima i zahtjevi za dodatni rok za očitovanje, prilažu se izvodi iz gradskog statuta, podnose zadužnica, isprava o namiri i druge vlastoručne i notarske isprave. Suočen s tim obiljem materijala, sud istodobno počinje trijažu – razvrstava što se od toga odnosi na prethodna (prejudicijelna) pitanja, a što na meritum spora, što su prioriteta i što treba riješavati kojim redom. Također, činom litiskontestacije, osnovni odnos među stranakama – dugovanje – transformira se u sudski spor.

U središtu knjige Tomislava Popića *Krojenje pravde: zadarsko sudstvo u srednjem vijeku (1358.-1458.)* nalazi se upravo sudski *framing*, pitanje kako pravni postupak stvara novi meta-realitet. Autor se u svojim razmatranjima inspirirao teorijskim raspravama Niklasa Luhmanna o legitimaciji procedurom i Jamesa Scotta o pravnim formama kao načinu da se ovlada složenom stvarnošću i svede je na pregledan i kontrolabilan broj modela ili – kako ih Popić naziva – ‘scenarija’ za rješa-

vanje sukoba. Ljudske situacije svedene na obrasce vlast lakše kontrolira, a perpetuacijom kontrole uspostavljaju se čvrsti proceduralni običaji koji čitavom sustavu priskrbliju legitimitet. Onaj tko kontrolira taj proces ujedno definira i trag o stvarnosti kojime raspoložemo: od čitave kompleksne društvene situacije obično nam ostaje samo sudski destilat. U zadarskoj pravnoj praksi tijekom 14. stoljeća prati se proces jačanja važnosti pisanih formi, koje jamče provjerljivost dokaznog materijala i otklanjaju probleme kod promjene sastava suda zbog rotacije sudaca.

Krojenje pravde bavi se ustrojem i djelovanjem srednjovjekovne sudbene vlasti, temom o kojoj se u domaćoj historiografiji nije tematski cjelovito pisalo, a o kojoj je i strana literatura skromna. ‘Krivci’ za to mogu se potražiti na dvije strane. S jedne, od sedamdesetih godina 20. stoljeća intenzivno se proučavalo kaznenu sudbenost i kažnjavanje, koji su doveli do formiranja prave znanstvene subdiscipline, *criminal justice history*, s vlastitim temama, trendovima i sintezama. No, povjesničari nisu uočili potencijal građanskih sudskih spisa, možda i zato što su oni na mnogo suptilniji i posredniji način vezani uz pitanje državne vlasti i moći u društvu. S druge strane, pravni povjesničari uglavnom nisu bili spremni i voljni upuštati se u složena arhivska istraživanja, nego su

se zadržavali na analizama normativnog sloja, koji je za ovu temu posve nedostatan. Jedno od rijetkih djela koje je intenzivno koristilo gradivo građanskih parnica jest knjiga Daniela Lorda Smaila *The Consumption of Justice* (2003), koja je privukla znatnu pozornost znanstvene javnosti. U njoj je autor sudske postupke kasnosrednjovjekovnog Marseillea analizirao s pozicije „korisnika pravosuđa“, to jest stranke u postupku, prateći koji su njezini motivi i emocije, što ona očekuje i kako pokušava – na sudu i mimo njega – pospješiti ostvarenje svoga cilja.

U svojoj knjizi Popić sustav građanskog sudovanja u Zadru rekonstruirao ‘odozdo’, tj. krećući od zapisa o sudskoj praksi, a koristeći normativna vrela kao sekundarni izvor. Nažalost, preporučavanje statuta i normativno-egzegetski pristup još su uvijek *mainstream* domaće historiografije o pravnom poretku srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, premda ignoriranje pravne prakse mnoge radove o tim temama čini znanstveno irelevantnima. S tog je motrišta ova knjiga vrijedna i važna. Iz nje saznajemo kako je točno u stvarnosti kasnosrednjovjekovnog Zadra izgledao put kojim su stranke na sudu ostvarivale svoja prava, a posredno i kako je funkcionirao pravni poredak u cjelini, kako se sudstvo granalo i kakvo je bilo njegovo mjesto među mehanizmima rješavanja sukoba, kako je javna vlast kroz pravosuđe ostvarivala svoje političke ciljeve, realne i simbolične i sl. Pače, upravo zato što je plivao protiv struje metodološkog normativizma, autor je – naoko paradoksalno – uspio bitno proširiti i naša saznanja o normativnom ustroju zadarske komune, pogla-

vito o kapitularima („poslovnica“) kao važnim pravnim vrelima.

Ne treba obrazlagati da svaki znanstvenik pretače u konačni tekst članka ili knjige samo mali dio provedenog istraživanja. No, u slučaju Popićeve monografije taj je pripremni proces bio rijetko složen i zahtjevan. Istraživanje je pretpostavljalo klasifikaciju i rekonstrukciju izvornih registara iz fragmentarnog i ispremiješanog arhivskog materijala. Zatim, trebalo je te prilično nabrzinu pisane dokumente pročitati u onom najbanalnijem smislu riječi; po besprijevnim transkripcijama vidi se da je Popićevo paleografsko znanje sigurno. Nadalje, trebalo je savladati ‘pravnički žargon’ srednjovjekovnog latinskog za kojeg ne postoji nijedno dovoljno dobro pomagalo, već iz samog dokumenta treba proniknuti u njegovu pravnu prirodu i sve terminološke finese.

Autor je vrlo uspješno kompenzirao čijnjenicu što njegova profesionalna formacija nije pravnička, ovladao je terminologijom i konceptima koji su nužni za raščlambu pravnih izvora i prakse. Popićeva knjiga nije nepromišljeno srljanje u tuđu struku, nego prirodno prekoračenje besmislenih međa između disciplina, dakako, uz ovladavanje svim nužnim znanjima. Autor se odgovorno laća raznih analitičkih alata, koji bi po tradicionalnoj podjeli pripadali političkoj, socijalnoj, pravnoj povijesti ili antropološkim razmatranjima. U tom je smislu posve u trendu svjetske historiografije, koja odbacuje nasljeđeni balast topografije akademskih polja i znanstvenih područja. Za ovu knjigu čak se može kazati da nije interdisciplinarna u uobičajenom smislu riječi, već da posve organski povezuje političku, društvenu i pravnu povijest.

Da bi mogao ponuditi cjelovitu sliku funkcioniranja jednog segmenta sudbene vlasti u srednjovjekovnom Zadru, autor je morao riješavati i mnoga kolateralna pitanja institucionalnog ustroja, političke povijesti i pravne kulture, tako da će knjiga biti korisna svima koji se bave Zadrom u tom razdoblju, kao i onima koje zanima razvitak institucija vlasti, prava i pravne kulture u srednjovjekovnoj Dalmaciji. No, ova se knjiga ne da svesti na 'lokalnu historiografiju'. Ona jest studija o jednom srednjovjekovnom gradu, ali Zadar i njegovi sudski spisi funkcioniraju i kao *case study* za razmatranje općih pitanja, od pravne i političke legitimacije do mehanizma 'ovladavanja stvarnošću' kroz proceduru.

Danas - kada je aktualno pitanje kreiranja zajedničkog europskog prava i njegovog odnosa prema posebnim 'nacionalnim' zakonodavstvima - pravna kultura srednjovjekovne Europe, koja se oslanja na zajedničku baštinu, formiranu na nasljeđu rimskog i kanonskog prava, postala je temom o kojoj se mnogo piše. Još je premalo poznato o tome kako je Hrvatska sudjelovala u toj višestoljetnoj tradiciji, tako da je monografija kolege Popića jako bitna i time što praksu sudbene vlasti u jednom dalmatinskom gradu povezuje sa širim europskim kontekstom. Kada u Zadru djeluje kao sudac talijanski stručnjak sa završenim studijem prava ili školovani notar, oni primjenjuju najsvremenije pravne instru-

mente, što znači da je zadarska sredina za to spremna i visoko receptivna. U vremenima kada je diskurz o nacionalnoj baštini još uvijek položen na ideju jedinstvenosti, otkrića, kronološkog prioriteta i genijalnog pojedinca, ponekad i s vrlo tankim argumentima, knjige poput Popićevog *Krojenja pravde* pokazuju drugu, ne manje vrijednu sastavnicu nasljeđa: sposobnost i spremnost za brzu primjenu najmodernijih „tehnoloških otkrića“, ne samo u prirodnim i tehničkim područjima, već i u polju ustroja uprave i prava.

Spomenuto je već da je knjiga moderna po svojoj teorijskoj impostaciji i zaključcima. Istovremeno je na jedan fini način starinska: u nju je ugrađeno puno znanja i vještine kojima se ne paradira. Autor odolijeva trendu koji nam nameće loša znanstvena politika tražeći instant-rezultate i podvrgavajući znanstveni rad navodno objektivnim, a ustvari ispraznimscietometričkimprosudbama. Svoje *Krojenje pravde* Popić kroji sigurnom rukom onako kako sam misli da treba. Discipliniran je i strog prema sebi i prema svojim izvorima, kojima daje da dođu do riječi kad je umjesno (kroz niz primjera u tekstu i priloge na kraju), ali ne dozvoljava da se u kakofoniji slučajeva iz prakse izgubi ono bitno.

Krojenje pravde Tomislava Popića faktički jest prvijenac mlađeg autora, no ustvari posve zrelo djelo formiranog znanstvenika.

Nella Lonza